

Uppdaterad åtgärdstabell för stäppfingersvamp, 2021 – 2029

Phaeoclavulina roellinii

Hotkategori: Sårbar (VU)



Åtgärdstabellen har upprättats av
Thomas Johansson och Jonas Hedin, Länsstyrelsen i
Kalmar län

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Kalmar län

Tel: 010-2238000,

E-post: kalmar@lansstyrelsen.se

Postadress: 391 86 Kalmar

Internet: www.lansstyrelsen.se/kalmar

© Naturvårdsverket 2025

Omslag: Stäppfingersvamp, foto Tommy Knutsson

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen. Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för stäppfingersvamp 2014 – 2018 togs fram av Tommy Knutsson och har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Kalmar län. Programmet har redovisats till Naturvårdsverket, som beslutat att förlänga programmet till och med 2025 med uppdatering av åtgärdstabellen. Arten är idag klassad som sårbar och är fortfarande i behov av fler åtgärder och skötsel. Med tanke på den starkt begränsade och fragmenterade förekomsten såväl nationellt som internationellt kommer arten antagligen alltid att vara rödlistad.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2021–2029 för att stäppfingersvampens bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för stäppfingersvamp, ISBN 978-91-620-6630-7

Stockholm februari 2025

Maria Widemo
Chef Artenheten

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade den 25 februari 2025 att fastställa en uppdaterad åtgärdsstabell och uppdatera vision och målen för åtgärdsprogrammet för stäppfingersvamp (ärende NV-05543-24). Tabellen är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2021–2029. När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator redovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och ArtDatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för stäppfingersvamp fastställs.

Innehåll

FÖRORD	2
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	3
INNEHÅLL	4
BAKGRUNDSBESKRIVNING	5
VISION OCH MÅL	6
Vision	6
Långsiktigt mål (2050)	6
Kortsiktigt mål (2030)	6
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	7
Dialog och samverkan	7
Information, utbildning och rådgivning	7
Områdesskydd	7
Aktiva åtgärder i fält	8
Restaurering och skötsel	8
Datainsamling och analyser	9
Inventering	9
Övervakning	9
Framtagande av ny kunskap	10
BILAGA 1.	11

Bakgrundsbeskrivning

Stäppfingersvampen beskrevs som ny för vetenskapen 1978 och första fyndet i Sverige gjordes så sent som 1988. Den växer i betesmarker med kalkhaltig sand. Arealen av dessa betesmarker bedöms ha minskat kraftigt de senaste århundrandena genom uppodling, igenväxning, tallplantering och exploatering. Livsmiljön har idag en mycket liten areell utbredning i Sverige med enstaka förekomster i Västra Götaland, på Öland och Gotland samt i Östergötland.

Stäppfingersvampen består i huvudsak av en art, *Phaeoclavulina roellinii*, som utgör de flesta förekomsterna i Sverige. Utöver detta har en mycket sällsynt tvillingart upptäckts som ännu är obeskriven, *Phaeoclavulina sp.* Den nya arten är hittills känd från en plats på Öland. Båda arterna förekommer i liknande miljö och bedöms vara lika hotade.

Åtgärdsprogrammets vision är att arten stabiliseras inom kategorin sårbar (VU). Artens rödlistestatus ändrades 2020 från (EN) till (VU). Detta beror sannolikt på de nya fynd som gjorts av arten senare år. Antalet lokaler bedöms nu till 30 och antalet mycel, lågt räknat, bedöms överstiga 45 i landet. Sannolikt finns även ett mörkertal av både antalet lokaler och antalet mycel. Flera områden med lämpliga miljöer bland annat på Fårö, Gotland, har inte inventerats. När åtgärdsprogrammet skrevs bedömdes den totala världsutbredningen till mindre än ett 100-tal kända mycel. Detta gör de svenska förekomsterna mycket värdefulla även i ett internationellt perspektiv. Livsmiljön där arten förekommer, kalkhaltig sand som hävdas, är exklusiv med liten utbredning och hyser nästan alltid andra rödlistade arter.

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 715 000 kr under giltighetsperioden 2021–2029. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

Åtgärdsprogrammet för stäppfingersvampen är förd till kategorin kunskapsuppbyggnad och det är framför allt åtgärder för att öka kunskapen om arten som föreslås, samt skötsel.

Vision och mål

Vision och mål justeras enligt nedan.

Vision

Visionen är att statusen för arten har förbättrats så att den stabiliseras inom kategorin sårbar (VU). Med tanke på den starkt begränsade och fragmenterade förekomsten såväl nationellt som internationellt kommer arten antagligen alltid att vara rödlistad.

Långsiktiga mål (2050)

- Antalet lokaler är stabilt eller har ökat.
- Lokaler hyser stabila eller ökande populationer av stäppfingersvamp.
- Samtliga kända lokaler med stäppfingersvamp har ett långsiktigt skydd och en lämplig skötsel.

Kortsiktiga mål (2030)

- Kunskapsläget om artens utbredning och förekomst i de berörda länen har förbättrats.
- Kunskapsläget hos markägare om arten och artens ekologi har förbättrats.
- Stäppfingersvampens viktigaste lokal (Öland, Dödevi) bör vara skyddad.
- Kunskaperna kring artens ekologi, taxonomi och utbredning ska ha förbättrats, och vara tillräckliga för att kunna ge ett bättre underlag till ett effektivt naturvårdsarbete och uppfyllande av de långsiktiga målen.

Åtgärder och rekommendationer

Åtgärdsprogrammet för stäppfingersvampen är förd till kategorin kunskapsuppbyggnad och det är framför allt åtgärder för att öka kunskapen om arten som föreslås, samt skötsel. Koordinerande län ansvarar för att samordna arbetet och driva på för att föreslagna åtgärder ska genomföras, men respektive län ansvarar för själva genomförandet.

Dialog och samverkan

Information, utbildning och rådgivning

Information, utbildning samt rådgivning ska genomföras med alla berörda markägare.

Områdesskydd

Kalmar: Skydd bör inrättas för den viktigaste lokalen för stäppfingersvamp på Öland, Dödevi-Alvara. Området är cirka 240 hektar och hyser ett stort antal rödlistade arter inklusive åtgärdsprogramarterna dvärglåsbräken, svartfläckig blåvinge och klubbveronika. Av 22 förekomstområden (kvalitetssäkrade fynd, data från www.artportalen.se i feb 2025), som finns på Öland ligger 3 i naturreservat och Natura 2000 och ett fynd ligger i Natura 2000 men är ej naturreservat.

Gotland: Av de 13 kända lokalerna ligger två i naturreservat och ett av dem är även Natura 2000. Ytterligare en lokal är Natura 2000-område, och om det nya förslaget till Östra Gotlandskusten Natura 2000-område godkänns av Regeringen tillkommer 5 lokaler med stäppfingersvamp. Utmed så gott som hela Gotlands kust löper Gotlandskustens naturreservat men det ger inte möjlighet till åtgärder, endast förbud mot exploatering och sand och grustäkt. Ytterligare reservatsbildning är inte aktuellt enligt nuvarande prioritering för områdesskydd. Många av de kustnära lokalerna omfattas av samfälligheter, ibland outredda. En utredning av outredd samfällighet är kostsam och tar lång tid att genomföra. Därför bedöms det som svårt att skriva naturvårdsavtal för flera av lokalerna.

Västra Götaland: Båda kända lokaler omfattas av områdesskydd, Kosterhavets nationalpark respektive Kosteröarnas naturreservat.

Skåne: Stäppfingersvampen förekommer på fyra lokaler; ett område som är både naturreservat och Natura 2000, ett kommunalt naturreservat samt två natura 2000-områden.

Aktiva åtgärder i fält

Restaurering och skötsel

Gotland: På Gotland förekommer stäppfingersvamp främst i kustnära sandiga miljöer där det är ett ökande problem med vresros. Eftersom många av lokalerna omfattas av samfälligheter med många samhällighetsdelägare blir det administrativt kostsamt och därför lågt prioriterat att genomföra åtgärder. Detta trots att restaureringsinsatser vore angelägna både för stäppfingersvamp och andra arter som myrlejonsländor, gräshoppstekel, svartfläckig blåvinge och martorn, som ofta förekommer på samma lokaler. Lokaler där det vore angeläget med restaureringsinsatser är: Eksta Djupvik, Ardre Ljugarn-Vitvär, Norrlanda Hammars-Liste vilka behöver röjning och delvis bekämpning av vresros. Återintroduktion av bete skulle vara önskvärt på vissa platser.

Fyra lokaler på Gotland betas av får med miljöstöd för skogsbete respektive särskild skötsel. På många platser är även bete av vildkanin viktigt och i vissa fall kan slitage av badgäster respektive militär övning (1 övningsfält) och gräsklippning (2 tomter) och även gåsbete, vara bidragande till att vegetationen hålls kort och störd. På vissa lokaler finns en smygande igenväxning av buskar, framförallt på de lokaler som inte ingår i betesfällor.

Östergötland: Lokalen Högbymon i Östergötland är en nedlagd grustäkt som behöver skötas genom återkommande röjningar. Där finns också problem med invasiva arter som lupin och kanadensiskt gullris. Området är dock skyddat som ett naturvårdsavtal. Röjning och bekämpning av invasiva arter kan ske via andra medel än ÅGP.

Kalmar: De flesta lokaler på Öland finns i välhävda, kustnära sandmarker, som behöver fortsatt hävd. Skötselinsatser är inte akut i Tävelsrumsstakten, men det kan behövas framöver för att hindra igenväxning, då lokalen inte hävdas.

Västra Götaland: Båda förekomstlokaler sköts inom förvaltningen av nationalparken.

Skåne: De tre Natura 2000-områdena med förekomst av stäppfingersvamp ingick i Sand Life där åtgärder genomfördes, och Horna Sandar restaurerades inom projektet VIP-ÅGP. Därför bedöms inte förekomstområdena ha något större åtgärdsbehov i dagsläget.

Datainsamling och analyser

Inventering

Inventering försvåras för svampar som dyker upp med ojämna mellanrum. Blir det bra svampår så finns chansen att minska artens mörkertal något.

En inventering av samtliga förekomstlokaler bör göras, och samordnas med insamling av kollekt till den genetiska undersökningen. Öland och Gotland är viktigast eftersom det bedöms som mest sannolikt att den obeskrivna arten förekommer här.

Gotland: Man tror att det finns ett mörkertal med stäppfingersvamplokaler på Gotland. Förutom Fårö bör fler potentiella inlandslokaler med sand besökas under sen höst goda år för arten.

Skåne: Lämpliga lokaler som ännu inte hunnit inventerats bör inventeras.

Västra Götaland: Eftersök på betade skalgrusmarker.

Östergötland: Eftersök på den kända lokalen Högbymon där den bara setts vid ett tillfälle.

Övervakning

Aktuell skötsel bör följas upp på kända lokaler för att kunna vidta lämpliga åtgärder vid behov. Detta görs i samband med artinventering.

Framtagande av ny kunskap

Det vore vidare mycket önskvärt att erhålla bättre kunskaper om stäppfingersvampens ekologi. Varför har den så begränsad förekomst och små populationer trots att artens växtmiljö finns över större arealer? Fortsatta studier kring förekomster av den ännu obeskrivna arten behövs.

- En juridisk genomlysning och eventuella förändringar av vad som kan vara tillåten skötsel för det allmänna i förhållande till den enskilda, i samfälligheter vore värdefullt. Framst för de samfälligheter som spelat ut sin roll, men även för åtgärder som inte äventyrar syftet med samfälligheten. Det skulle var en viktig insats för att gynna den biologisk mångfalden och underlätta restaurering i linje med restaureringsförordningen.
- Den ekologiska kunskapen är något bristfällig och är en förutsättning för att kunna utföra ett bevarandearbete på ett effektivt sätt.
- En fortsatt taxonomisk undersökning av *P. roellinii* och den obeskrivna arten vore önskvärd. Detta betyder att en relativt begränsad undersökning med hjälp av DNA-metoder skulle vara mycket värdefull för bevarandearbetet. Herbariematerial bör insamlas från samtliga kända lokaler och undersökas för att:
 1. undersöka om populationerna avser samma taxon och därmed klarlägga deras utbredning och status.
 2. spåra eventuell genetisk variation inom arterna och jämföra DNA-profilen med några andra förmodat närstående *Phaeoclavulina*-arter.

Ovanstående punkt är att betrakta som taxonomisk forskning, och bör därför inte finansieras av ÅGP-medel.

Bilaga 1.

Föreslagna åtgärder

Kategori: Kunskapsuppbyggnad

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prio	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Rådgivning till markägare	Samtliga		Lst	CAP	0		1	2028
Områdesskydd	H	Dödevi	Lst	NV-skydd	0		1	2028
Aktiva åtgärder i fält								
Restaurering och skötsel (röjning)	E	Högbymon	Lst	NV-ÅGP, skötsel		50 000	1	2026
	I	Lokaler Gotland	Lst	NV-ÅGP, skötsel	400 000	200 000	1	2026
	H	Tävelsrum	Lst	NV-ÅGP	50 000		1	2026
Datainsamling och analyser								
Inventering ⁴	E		Lst	NV-ÅGP	5 000		2	2028
	I		Lst	NV-ÅGP	100 000		1	2028
	M		Lst	NV-ÅGP	10 000		2	2028
	O		Lst	NV-ÅGP	50 000		2	2028
	H		Lst	NV-ÅGP	100 000		1	2028
Övervakning ⁵ av skötsel	Alla ²	Områden med kända förekomster	Lst	NV-ÅGP			2	2025, 28,
Genetisk undersökning	H		Lst	Universitet		100 000	1	2028
Total uppskattad kostnad för åren 2021–2029					715 000	350 000		

- ¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.
- ² - Med "Alla län" menas Östergötland, Kalmar, Gotland, Skåne och Västra Götaland.
- ³ - Kostnaden som anges är den totala summan under programperioden.
- ⁴ - Inventering som inte är planerad enligt Bilaga 1 kan utföras i mindre omfattning även i län/områden/lokaler som inte är listad som berörda län enligt ovan om det förekommer starka indikationer av stäppfingersvampens förekomst. Sådana inventeringar ska i förväg stämmas av med koordinerande länsstyrelse för programmet.
- ⁵ - Möjligheten att lämna över ansvaret för övervakningen på tex floraväktarna, biogeografisk uppföljning och/ eller miljöövervakning bör undersökas.

